

РОЗДІЛ 5. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

АКТУАЛЬНІ ІДЕЇ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НУШ

CURRENT IDEAS OF V. SUKHOMLYNSKY ABOUT PATRIOTIC EDUCATION OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN IN CONDITIONS OF NUS

У статті розкрито проблему патріотичного виховання молодших школярів в умова впровадження Концепції «Нова українська школа» та ідей В. Сухомлинського. Доведено, що патріотизм є глибоким громадянським почуттям, змістом якого є любов до свого народу, Батьківщини, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, вболівання за майбутнє. Патріотизм – це моральний і політичний принцип, соціальне відчуття, змістом яких є любов до Батьківщини, відданість своєму народові. Патріотизм – це гордість за досягнення й культуру своєї Батьківщини, бажання зберегти її характер і культурні особливості, ідентифікація себе з іншими членами нації, готовність підпорядкувати свої інтереси інтересам країни, прагнення захищати інтереси Батьківщини і свого народу. Патріотичне виховання – це процес цілеспрямованого, систематичного, організованого та планомірного впливу на свідомість і поведінку молоді щодо формування почуття любові до Батьківщини через виховання високих громадських, моральних, психологічних, професійних і фізичних якостей, необхідних для реалізації інтелектуального та творчого потенціалу особистості в інтересах всебічного розвитку суспільства, забезпечення безумовної готовності до захисту Вітчизни. Освітній процес сьогодні недостатньо спрямований на формування демократичного світогляду. Серйозною перешкодою на шляху громадянської освіти та виховання є розрив між теоретичними знаннями та повсякденною соціальною практикою учня в школі. В основу виховання мають бути покладені принципи гуманізму, демократизму, єдності сім'ї і школи, наступності та спадкоємності поколінь. На цьому наголошував В. Сухомлинський, який був переконаний у тому, що без виховання дітей, без активної участі батька й матері в житті школи, без постійного духовного спілкування та взаємного духовного збагачення не може існувати школа, а також процес формування морального суспільства. Акцентовано увагу на тому, що завданнями ЗЗСО в умовах НУШ є розвиток духовно-моральної особистості, яка поєднує особисті інтереси із суспільними; виховання почуття обов'язку, відповідальності, готовності до захисту Вітчизни, почуття любові і прихильності до сім'ї, рідного дому, своєї Батьківщини, традицій, звичаїв свого народу; формування необхідних норм правової поведінки, усвідомлення себе як частини держави, здатної до співпраці з іншими; виховання гордості за героїчне минуле своєї Батьківщини і поваги до культури своєї країни; залучення батьків, громадськості до колективних та індивідуальних форм роботи.

Ключові слова: молодші школярі, патріотизм, патріотичне виховання, освіта, Україна, Батьківщина.

The article reveals the problem of patriotic education of junior schoolchildren in the language of implementation of the Concept "New Ukrainian School" and the ideas of V. Sukhomlynsky's system. It is proved that patriotism is a deep civic feeling, the content of which is love for one's people, Motherland, awareness of one's involvement in the history, traditions, culture of one's people, and concern for the future. Patriotism is a moral and political principle, a social feeling, the content of which is love for the Motherland, devotion to his people. Patriotism is pride in the achievements and culture of one's homeland, desire to preserve its character and cultural features and identification with other members of the nation, willingness to subordinate one's interests to the interests of the country, and desire to protect the interests of one's homeland and people. Patriotic education is a process of purposeful, systematic, organized and planned influence on the consciousness and behavior of young people to form a sense of love for the Motherland through education of high social, moral, psychological, professional and physical qualities necessary for realizing intellectual and creative potential of individual society, ensuring unconditional readiness to defend the Fatherland. The educational process today is not sufficiently aimed at forming a democratic worldview. A serious obstacle to civic education and upbringing is the gap between theoretical knowledge and the daily social practice of the student at school. Education should be based on the principles of humanism, democracy, family and school unity, succession and succession of generations. This was emphasized by V. Sukhomlynsky, who was convinced that without the upbringing of children, without the active participation of father and mother in school life, without constant spiritual communication and mutual spiritual enrichment, there can be no school and the process of forming a moral society. Emphasis is placed on the fact that the tasks of IGSE in the conditions of NUS: to develop a spiritual and moral personality that combines personal interests with public ones; to cultivate a sense of duty, responsibility, readiness to defend the Fatherland, a sense of love and affection for family, home, their homeland, traditions, customs of their people; to form the necessary norms of legal behavior, self-awareness as a part of the state capable of cooperation with others; to cultivate pride in the heroic past of one's homeland and respect for the culture of one's country; to involve parents, the public in collective and individual forms of work.

Key words: junior schoolchildren, patriotism, patriotic upbringing, education, Ukraine, Motherland.

УДК 37.035.6
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-2.1>

Батрун І.В.,
канд. пед. наук,
учитель російської мови та літератури
Харківської загальноосвітньої школи
І–ІІІ ступенів № 101

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В сучасних умовах глобальних війн, в умовах поширення тероризму, подій на Донбасі та теренах Криму важливою проблемою є формування патріотів. Бути патріотом сьогодні – це бути громадянином України, відчувати себе частиною Вітчизни. Важливою метою сучасної системи вітчизняної освіти та пріоритетним завданням нашої держави є формування морального, відповідального, ініціативного та компетентного громадянина-патріота України. Рисою сучасного українського патріотизму має бути дієвість, практична орієнтація, що перетворює почуття на конкретні справи та вчинки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

До проблеми патріотичного виховання школярів зверталися педагоги та вчені, зокрема К. Ушинський, Я. Коменський, Г. Волков, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Питання патріотизму та цінностей, патріотичної свідомості, любові до Батьківщини актуалізуються у працях вітчизняних науковців та педагогів, зокрема в роботах Г. Ващенко, Л. Буєвої, І. Надольного, І. Огієнка, С. Русової, Л. Сохань, В. Сухомлинського, О. Забужко, К. Ушинського, В. Шинкарук. Вони відзначають, що ідеалом виховання є національно-свідома, життєво компетентна, високоінтелектуальна, творча, здатна до саморозвитку і самовдосконалення особистість, носій національних цінностей, національних виховних традицій та звичаїв, морально-педагогічного досвіду українського етносу, тому головним завданням вітчизняної освіти і національного виховання є формування в учнівській молоді ціннісного ставлення, ціннісно значущих і моральних якостей особистості, які характеризують її ставлення до світу та громади.

Значущими є висновки Р. Скульського у праці «Національне виховання учнів засобами українського народознавства» [5], М. Стельмахович у роботі «Українське національне виховання» [6]. Виховання патріотизму дітей та молоді досліджували О. Безпалько, О. Бабак, І. Бех, Т. Василевська у праці «Виховання національно-свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України» [1]. Важливими є ідеї сучасних науковців та педагогів, зокрема І. Бега, О. Вишневського, К. Журби, Ю. Руденко, К. Черної, які приділяють значну увагу проблемам патріотичного виховання, засобам його впровадження, визначають основні шляхи реалізації особистості в соціумі [2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Для педагогічної науки є проблемою поєднати сучасні освітні технології та історичний досвід виховання й навчання, тому цікаво поєднати старі педагогічні досягнення В. Сухомлинського із сучасною Новою українською школою.

Мета статті полягає в описі ідей В. Сухомлинського щодо національного і патріотичного виховання молодших школярів, доведення їх значущості для системи виховання ЗЗСО в умовах НУШ.

Виклад основного матеріалу. В Україні відбувається становлення Української держави як правової, демократичної країни, тому важливою рисою патріотизму є турбота про благо народу, мотивацією для якої є почуття відповідальності перед своєю нацією. Актуалізуємо ідеї В. Сухомлинського, який наголошував на тому, що «патріотичне виховання школярів доцільно здійснювати на загальнолюдських та національних цінностях, серед яких провідними є любов до рідної землі, народу й Батьківщини, любов до найбільш рідних людей, членів сім'ї та родини, любов до рідної мови, шанобливе й бережливе ставлення до історії та культури українського народу, праця на благо свого народу й Батьківщини» [10]. Сьогодні визначає умови становлення людини з м'якими навичками, розвиненим емоційним інтелектом, такої особистості, що має критичне мислення та розвинені творчі здібності.

Задля формування такої свідомості особистості має бути успішно реалізована цілісна система патріотичного виховання. Важливо, щоб учні незалежно від їх національності, мови спілкування та регіону проживання ідентифікували себе з Україною, прагнули жити в Україні, розуміли необхідність дотримання конституційних та правових норм, сприймали регіональну історію як частину загальної історії України. Важливо звертатися до цінностей, суспільних ідеалів, що є основою вітчизняної державної політики. Патріотичне виховання молодших школярів сьогодні тлумачиться як цілеспрямована діяльність, що формує свідомість, цінності учнів; важливо, щоби школярі відчували власну причетність до майбутньої долі рідного краю як невід'ємної складової частини єдиної країни. При цьому варто врахувати, що Україна має давню історію, досвід державотворення на різних етапах її розвитку, потужний інтелектуальний потенціал. Всі ці фактори слід використати у створенні освітнього та виховного простору. Важливо вчити молодших школярів ідеям гуманізму та інклюзії, емпатії та людяноцентризму, гідності та свободі.

Патріотизм є глибоким громадянським почуттям, змістом якого є любов до свого народу, Батьківщини, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, вболівання за майбутнє, тому важливим питанням духовно-морального розвитку особистості школяра в сучасних соціокультурних умовах є формування ціннісних орієнтацій, бо виховання людини відбувається в середовищі, а від того, якими є моральні здобутки людства, ідеї суспільства і держави, залежать цілеспрямовані зусилля вчителя. Сис-

тематична робота громадянського та патріотичного виховання є результативною, коли учні опановують знання про свою малу Батьківщину і про державу Україну, залучені до вивчення традицій і культурних набутоків етносів, що мешкають на теренах України. Також система виховання має інтегрувати такі ідеї В. Сухомлинського. «Виховання патріотичної свідомості, почуттів і переконань нерозривно пов'язане з розумовим, моральним, трудовим, ідейно-світоглядним, естетичним, емоційним становленням особистості. Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яке проникає в усе, що пізнає, узнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людину, яка формується. Патріотизм як діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів, як єдність думки і діла дуже складно пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною, емоційною культурою, світоглядною стійкістю, творчою працею» [7]. В умовах впровадження ідей педагогіки партнерства важливо сформувати у молодших школярів уміння піклуватися про рідних і близьких людей, вчиняти щодо інших так, як би дитина хотіла, щоби вчиняли відповідно до неї (золоте правило моралі), жити природовідповідно (берегти те, що створено працею людини, природу). Важливо молодших школярів вчити відповідально ставитися до дорученої справи, брати участь у позакласних заходах, творчих конкурсах, фестивалях і виставках.

Спільна діяльність дітей молодшого шкільного віку, педагогів, батьків створює ситуацію успіху, радості, задоволення. Така співпраця сприяє формуванню у дитини позитивної самооцінки і комфортного психологічного стану. Позитивні емоції є стимулом для взаємин із соціумом та навколишнім світом. Значущими складниками освітнього простору є моральна вихованість, духовне благородство людини. Вони досягаються тим, що дитина й молода людина бачить світ через свій обов'язок перед Вітчизною; найдорожчою святинею для неї є честь, слава, могутність і незалежність Батьківщини. Щоб дитина дорожила найвищими цінностями, а саме святинями народу, вона має поважати в собі громадянина. Громадянське життя – це ціла ділянка виховної роботи. Важливим аспектом громадянської освіти є патріотичне виховання. Питання патріотизму має стати центральною темою діяльності навчального закладу [8].

Поняття патріотизму виражає найвищу та найсильнішу духовну силу, яка зумовлює активну життєву позицію. Метою патріотичного виховання є виховання громадянина-патріота, який готовий сприяти розвитку самостійної, незалежної, соціальної держави, знати та захищати свої права, сприяти єднанню українського народу. Для досягнення цієї мети необхідні наявність у дітей та молоді патріотичних цінностей; наявність знань

про культуру та історію своєї країни; знання власних прав та їх захист; досконале володіння українською мовою; знання традицій та проведення національних свят [9].

В умовах становлення громадянського суспільства і правової держави Україні важливо здійснювати виховання нового, демократичного типу особистості, формувати особистість, здатну до інновацій. Формування громадянина має поєднувати розвинену моральну особистість із високими культурними та правовими компетентностями, політичною культурою.

Формування громадянина-патріота передбачає акумуляцію можливостей основних напрямів патріотичного виховання, а саме державного, що базується на забезпеченні державою системи патріотичного виховання; соціального, що ґрунтується на вивченні норм моралі, їх дотриманні, орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, шанобливого ставлення до культури, історії, мови, звичаїв і традицій українського народу; психолого-педагогічного, що ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді; правового, що передбачає формування глибоких правових знань.

Отже, в умовах впровадження НУШ важливо системно виховувати громадян України. У закладах загальної середньої освіти важливо проводити свята, бесіди, диспути, виховні години, навчальні пікніки, метою яких є виховання правової культури, поваги до Конституції України, законів України, державної символіки, а саме Герба, Прапора, Гімну України та історичних святинь. Актуалізується набуття молоддю соціального досвіду, успадкування духовних та культурних надбань українського народу, формування мовної культури, оволодіння та вживання української мови як духовного коду нації.

Значущим складником виховання є формування духовних цінностей українського патріота, а саме почуття патріотизму, національної свідомості, любові до українського народу, його історії, Української держави, рідної землі, родини, гордості за минуле й сучасне на прикладах героїчної історії українського народу та кращих зразків культурної спадщини, відновлення і шанування національної пам'яті.

Важливими компонентами освіти є формування здоров'язберігаючої та соціальної компетентностей, формування психологічної та фізичної готовності молоді до виконання громадянського та конституційного обов'язку, розвиток мотивації молоді до державної та військової служби. Важливим є ідеї «забезпечення духовної єдності покоління, виховання поваги до батьків, людей похилого віку, турбота про молодших та людей з особливими потребами; підтримання кращих рис української нації: працелюбності, прагнення до свободи,

любіві до природи та мистецтва, поваги до батьків та родини; реалізація індивідуального підходу до особистості та виховання» [11]. Таким чином, громадянська освіта у демократичному суспільстві – це передусім освіта, яка спрямована на формування громадянина, особистості, якій притаманні громадянські якості та патріотизм.

Принцип доступності та дитиноцентризму можна охарактеризувати так. Молодший шкільний вік – це найбільш сенситивний період для виховання позитивних рис особистості та патріотизму. Пластичність мислення, довірливість дітей, схильність до наслідування й авторитет, яким користується вчитель, обумовлюють успішне вирішення цієї проблеми.

У молодшому шкільному віці відбувається активний процес накопичення знань та формування ключових і предметних компетентностей, а також процес пізнання особливостей життя вітчизняного суспільства. Саме в загальноосвітніх закладах молодші школярі дізнаються про взаємини між людьми, свободу вибору, способів поведінки. Це час, коли почуття визначають вчинки дитини, обумовлюють поведінку, ставлення до навколишнього світу. Емоційні переживання мають домінуюче значення, тому на рівні загальноосвітнього навчального закладу, класу національно-патріотичне та громадянське виховання важливо здійснювати шляхом створення й забезпечення відповідних психолого-педагогічних умов та освітнього простору у навчальному закладі, а саме виховна та освітня практика має ґрунтуватися на засадах особистісно-орієнтованої гуманістичної парадигми освіти; ставлення до дитини має бути таким, як до суб'єкта виховання, повноправного партнера процесу освіти; основою комунікації має бути перцептивна, інтерактивна взаємодія всіх суб'єктів виховного процесу.

Принцип універсального дизайну та активності полягає в такому. Змістом програм початкової школи передбачено створення умов для виховання почуття любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України.

Школа має виховувати національно свідомих громадян, які здатні працювати задля розвитку держави, забезпечити їй у майбутньому гідне місце в цивілізованому світі, а в разі військової загрози відстоювати її незалежність та територіальну цілісність. Школа покликана виховати особистість, яка свідомо у своїй любові до Батьківщини, усвідомлює свою приналежність до певної нації, що проживає на території України, а також вважає її своєю Вітчизною. Українці усією великою громадою у нинішніх реаліях мають перед собою таке життєво важливе завдання: захистити національні

інтереси своєї держави, спрямувати всі сили на відновлення її територіальної цілісності, працювати над формуванням у державі громадянського суспільства, яке є національно свідомим, наділене моральною та правовою культурою, ґрунтується на визначенні пріоритету прав людини.

Принцип систематичності і послідовності передбачає таке. Сьогодні відбувається становлення України як єдиної політичної нації. В умовах поліетнічної держави воно покликане сприяти цілісності, соборності України, що є основою української національної ідеї.

Національно-патріотичне виховання у загальноосвітніх навчальних закладах наскрізно пронизує весь освітній та виховний процес, поєднує національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне виховання, базується на національній історії. Вчителі працюють над утвердженням у свідомості та почуттях учнів патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України, збагаченням учнів знаннями про історичне минуле своєї країни, вчать відстоювати власні права, готують до виконання конституційних та громадянських обов'язків, сприяють формуванню відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни. Завданням Нової української школи є виховання свідомих, патріотично налаштованих людей, які знають історію свого народу, усвідомлюють свою відповідальність за майбутню долю країни.

Принцип візуалізації та доступності має такі характерні риси. Актуалізується візуалізація навчального контенту залученням можливостей сучасних цифрових технологій, інфографіки, ілюстрацій, плакатів, відеоматеріалів, кіноматеріалів, презентацій, прослуховуванням музичного матеріалу, відвідуванням різних екскурсій, виставок, музеїв задля формування цінностей та світогляду школярів тощо.

Для принципів організації та самоорганізації важливими є активність учня, вмотивованість, готовність до співпраці, здатність до творчості та креативності, комунікативність. У нинішніх умовах, як ніколи, важливо досягати єдності та порозуміння представників усіх національностей, що проживають на території України (учнів, що навчаються у школі) задля єдності України, консолідованості зусиль усього народу для збереження миру в державі, єдиної України, усвідомлення героїзму її захисників у зоні бойових дій, підтримки їх, їхніх дітей, вимушених переселенців, які навчаються у школі. З 2018 р. в Україні здійснюється поділ початкової школи на два цикли (1–2 і 3–4 класи) [4].

Перший цикл початкової освіти (адаптаційно-ігровий) має допомогти дитині звикнути до шкільного життя, створити сприятливі умови для адаптації в школі, які забезпечать подальший

успішний розвиток, навчання й виховання, допоможуть увійти у шкільне життя, засвоїти роль школяра/школярки. Отже, навчання в початковий період слід організовувати через діяльність, ігровими методами як у класі, так і поза його межами, тому важливо здійснювати громадянську освіту та патріотичне виховання в закладах освіти у різних формах. Слід запроваджувати спеціальні навчальні предмети та курси. Формою впровадження демократичних знань можуть бути ігрові заняття, тренінги, творчі зустрічі та завдання, на основі яких будуються демократичні знання, які учні отримуватимуть у процесі навчання. Як міжпредметна та інтегрована форма діяльності в межах освітнього простору це формується шляхом впровадження змісту громадянської освіти до наявних шкільних предметів. Цей процес ускладнений відсутністю відповідних знань та вмінь учителів, наявними програмами цих предметів та відсутністю достатньої кількості часу на закріплення цих знань, що значно погіршує їх якість. Як організацію позакласної та позашкільної діяльності (виховання) слід застосовувати найрізноманітніші форми та методи роботи, зокрема традиційні предметні тижні, лекції, творчі зустрічі, екскурсії та експедиції громадянсько-патріотичного спрямування. Участь у таких заходах дає можливість учням отримати безпосередній громадянський досвід. Як організація шкільного життя та середовища, що сприяє формуванню демократичної поведінки особистості, школа є моделлю світу дорослих. Практичною школою демократії для учнів має стати учнівське самоврядування. Пріоритетну роль у громадянській освіті мають відігравати активні методи, що стимулюють творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення, а також базуються на принципі багатосторонньої взаємодії.

Важливим є формування відчуття самоідентифікації та самовизначення особистості дитини. Вчителі мають стимулювати ініціативу та соціальну активність особистості, дбати про розвиток її лідерських якостей, у процесі навчання формувати компетентності, сприяти набуттю практичних умінь і навичок, необхідних для особистісної гармонізації, тому важливо створити ігровий центр, тобто місце для розвитку уяви дитини. Він може містити мистецькі та крафтові матеріали, фотоапарати, сучасні гаджети, настільні гри, зокрема пазли, LEGO, веселі книги та журнали. Важливо зробити у закладі освіти емоційний центр, де вчитель зможе демонструвати віру в дитину, не втрачати надію на успіх, виявляти терпіння та не ображатися в разі невдач.

Національно-патріотичне виховання на уроках має бути тісно пов'язане з пізнавальною діяльністю учнів, зміст і методи якої безпосередньо впливають на реалізацію вихов-

них завдань. «Навіть навчальний матеріал, що має, здавалося б, суто пізнавальний характер, можна успішно використати для пробудження й розвитку високих моральних почуттів – любові до Батьківщини». Засобами змісту природознавства, читання, мистецтва можна формувати якості особистості, що характеризуються ціннісним ставленням до суспільства, держави, самої себе та інших, природи, праці.

Світ, що оточує нас, – насамперед світ природи з безмежним багатством явищ та невичерпною красою. В. Сухомлинський любив природу і вважав її потужним фактором виховання поваги й любові до своєї Батьківщини. Він завжди підкреслював, що треба навчати учнів розуміти природу, піклуватися за збереження й примноження її багатств. Найважливішими умовами виховання формування екологічного мислення, бережливого ставлення до природи є її пізнання та вивчення, розвиток в учнів позитивних емоційних відчуттів до об'єктів навколишньої дійсності, активна практична діяльність [3]. Незаперечним є те, що вивчення природи слід починати зі спостережень у природі, адже «спостерігати – мати осмислювання й запам'ятовування знань». Видатний педагог сформував низку порад щодо організації спостережень для підвищення їх ефективності. Отже, спостереження мають викликати почуття радості, супроводжуватися короткими, емоційно насиченими розповідями про об'єкт, що вивчається, а також необхідно звертати увагу на красу навколишнього світу. Спостереження у природі, на думку педагога, допомагають створити цілісну картину довкілля. Сухомлинський прагнув розвивати любов до рідного краю, де людина народилася, пізнала навколишній світ, сформувалась як особистість. Він знайомив дітей із краєвидами місцевості, вчив бачити в них прекрасне і переконував в тому, що «у кожної людини має бути рідний куточок, без цього немає людини, немає її морально емоційного й естетичного коріння, немає свіжого вітру, який живить непогасне полум'я любові до Вітчизни».

Використання краєзнавчого матеріалу підводить учнів до глибшого розуміння навколишнього середовища, сприяє пробудженню поваги і любові до того місця, де вони народились і вирости, що є однією з найважливіших рис всебічно розвинутої особистості, сприяє переконаності в тому, що кращого місця, ніж рідний дім, немає у цілому світі. В умовах позашкільної та краєзнавчої діяльності учні мають можливість ознайомитися з природними багатствами, народними звичаями, традиціями, історією своєї малої Батьківщини, адже «велич і могутність, багатства і цінності Батьківщини відкриваються перед дітьми вже в рідному районі». Сьогодні важливо формувати в учнів позитивний імідж українців як нації, почуття гор-

дості за свою Батьківщину. Цей напрям виховної роботи можна реалізовувати в процесі знайомства учнів зі значущими результатами діяльності відомих людей своєї держави як минулих часів, так і теперішніх, видатних вітчизняних дослідників. При цьому завжди необхідно підкреслювати їхню приналежність до України, звертати увагу на внесок української науки в розвиток світової біологічної, географічної, хімічної науки. За роки існування України в складі різних держав виникла проблема самоідентифікації окремої людини, народу.

Висновки. Зміни у вітчизняній освіті вимагають від учителів та науковців переосмислення. Сучасна школа потребує ідей розвитку особистості відповідно до сучасних потреб суспільства та впровадження ідей концепції «Нової української школи» та концепції «Школи радості В. Сухомлинського», а саме новий зміст освіти заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві; системний підхід до процесу виховання має формувати цінності; педагогіка ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем та батьками; освітній процес орієнтується на потреби учня, забезпечуючи особистісний розвиток дитини.

Василь Сухомлинський – видатний український педагог, творчість якого має істотний вплив на практику виховання сучасних українців. Педагогічні праці В. Сухомлинського мають різноплановий, багатоаспектний характер, є значущими для сучасної педагогічної науки і практики.

Основні ідеї, які стали основою концепції «Нова українська школа», та ідеї, які розвинув В. Сухомлинський у своїх працях, зокрема любов до дитини, розвиток творчих сил кожної окремої особистості в умовах колективної співдружності на основі етико-естетичних цінностей, інтересів, потреб, спрямовані, зрештою, на творчу працю. Важливим складником виховання є культ природи, природа є найважливішим засобом виховання почуття прекрасного і гармонії. Актуальними є ідеї щодо розроблення демократичних педагогічних засобів і методів навчання й виховання (повага, заохочення, опора на позитивне); звернення до внутрішнього світу дитини, опора на її сили, внутрішні потенції; підтримки й розвитку того здорового, що є в кожній особистості; розвитку ідеї «радість пізнання», тобто емоційного сприйняття процесу навчання; демократизації структури управління навчально-виховним процесом у школі.

Отже, сьогодні актуалізуються гуманістичні та антропоцентричні ідеї творчої спадщини В. Сухомлинського, його педагогічні погляди щодо системи формування патріотизму у молоді. Вчений підвів наукову основу збагачення виховного змісту, впровадження ефективних засобів, таких як вивчення рідної мови, історії, природи рідного краю, культури народу, народних традицій та обрядів. Вчи-

тель-патріот наголошував на значущості суспільно корисної праці, фізичного загартування тощо.

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головною метою є створення школи, у якій буде приємно навчатись і яка не тільки даватиме учням знання, але й формуватиме вміння застосовувати їх у житті.

НУШ – школа, до якої приємно ходити учням. Тут вчать критично мислити, комунікувати та співпрацювати, не боятись висловлювати власну думку та бути свідомим громадянином, актуалізуються ідеї педагогіки партнерства, співпраці та взаєморозуміння. Велику роль у навчанні молодших школярів відіграють особисті якості самого вчителя, зокрема прагнення більшого, не зупинятися на досягнутому, бажання вчитися самому і навчати інших. Завдання вчителів полягає у формуванні патріотично налаштованої національної еліти, яка є основою нації, її члени є справжніми патріотами, які мають здатність відчувати необхідність освіти, науки, культури, свободи слова для збереження національної ідентичності та творення єдності світу через розвиток її різноманітності.

Суверенній Україні потрібні громадяни, які мають глибоко усвідомлену життєву позицію. Виховати таких особистостей можна за умови розвитку національної освіти, в якій система виховання та навчання ґрунтується на ідеях народної філософії, засадах української етнопедагогіки, народознавства, основах християнської моралі. На уроках в умовах НУШ в початковій школі доцільно використовувати такі елементи національної культури, як народні перекази, легенди, загадки, пісні, думи, прислів'я та прикмети про наших супутників, зокрема рослин і тварин, які дійшли до нас із сивої давнини. Таким чином, ефективність виховання патріотизму значною мірою залежить від реалізації діяльнісного підходу, особистісно-зорієнтованого, компетентнісного підходів.

Важливо створювати необхідні умови для розвитку творчого потенціалу особистості, її саморозвитку у шкільному й класному соціумі. Сучасні діти мають отримати соціальний захист і педагогічну підтримку, вчителі мають враховувати їх інтереси та прагнення. Важливо дбати про загальний розвиток особистості, засвоєння норм людського спілкування, чуттєве сприйняття світу.

Важливим є духовний і фізичний розвиток, усвідомлення прав та обов'язків перед державою і суспільством. Вирішальним є формування стійкої патріотичної позиції, загальнолюдських цінностей, підвищення рівня соціальної активності, громадянської відповідальності.

Патріотичне та громадянське виховання передбачає також превентивні міри та профілактику правопорушень, формування ціннісних орієнтацій, ідеалів, морального, духовно-культурного розвитку. Розвиток особистості як суб'єкта куль-

тури, формування духовності, підготовка дитини до самостійного життя є важливими завданнями закладів загальної середньої освіти. Навчання й виховання має відбуватися як цілеспрямований, систематичний, регульований процес, спрямований на утвердження у свідомості молодого покоління національної, культурної, духовної єдності, національної неповторності, тому завдання вчителя ЗЗСО сьогодні полягає у створенні умов для формування в дітей здатності критично й незалежно мислити, бути активними у відстоюванні своєї позиції, набувати навичок особистої відповідальності за майбутнє, готуватися до активного дорослого життя.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабак О., Бех І., Василевська Т. Виховання національно-свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України : аналітико-інформаційні матеріали. Київ, 2003. 20 с.
2. Бех І., Чорна К. Концептуальні засади патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізації суспільних змін. *Виховуємо громадян – патріотів України* : науково-методичний посібник / за ред. К. Чорної. Черкаси, 2012. С. 200–268.
3. Кіндрат В. Патріотизм В.О. Сухомлинського. *Василь Сухомлинський і сучасність* : збірник матеріалів III Всеукраїнських педагогічних читань. 1996. Вип. 3. С. 29–31.
4. Нова українська школа / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 11.02.2021).
5. Скульський Р. Національне виховання учнів засобами українського народознавства : посібник для вчителів. Івано-Франківськ, 1995. 20 с.
6. Стельмахович М. Українське національне виховання. *Початкова школа*. 1993. № 8. С. 3–7.
7. Сухомлинський В. Виховання любові до соціалістичної Батьківщини, патріотичної вірності, відданості Вітчизні. *Вибрані твори* : в 5 т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 1. С. 131–149.
8. Сухомлинський В. Народження громадянина. *Вибрані твори* : в 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 283–582.
9. Сухомлинський В. Павлиська середня школа. *Вибрані твори* : в 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 4. С. 145–154.
10. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори* : у 5т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 3. С. 7–279.
11. Ярема Я. Українська духовність в її культурно-історичних виявах. *Перший український педагогічний конгрес 1935*. Львів : Рідна школа, 1938. С. 16–88.